

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIMNING PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI

Eshpo'latova Hilola Bozorboy qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Ta'lim muassasalarining boshqaruvi magistranti

Annotatsiya: Maqolada umumta'lim maktablarida shaxsga yo'naltirilgan ta'limning pedagogik xususiyatlari hamda oliy pedagogik ta'lim jarayonida talabalar, o'quvchi va o'qituvchilar orasida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari vositasida qulay muloqot vaziyatlarini tashkil etish usul va metodlari ham keltirilgan.

Kalit so'zlar: shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, o'quvchi va o'qituvchilar, talim mazmuni, oly ta'lim, kommunikativ ko'nikmalari

O'quvchilarda kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirishda mustaqil o'qib-o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Buning uchun o'quvchilarda mustaqil o'qib-o'rganishga nisbatan mas'uliyatli munosabat shakllangan bo'lishi zarur. Ta'lim jarayonida o'quvchilarga mustaqil rivojlanish imkoniyatini berish natijasida ularda ishchan muloqot ko'nikmalari shakllantiriladi. Bunday muloqot jarayoni o'z navbatida o'quvchilarning bilish faolligi va mustaqil rivojlanishlarini vujudga keltirish orqali amalga oshiriladi. O'quvchilar o'zlarining faoliyatlarini takomillashtirishlari natijasida kommunikativ ko'nikmalari rivojlanishining yangi bosqichiga ko'tariladilar. Natijada ularda madaniy va kasbiy muloqot ko'nikmalari rivojlanadi.

O'quvchilarning o'z-o'zlarini rivojlantirishga bo'lgan intilishi ularda kommunikativ faollik, mustaqil muloqotga kirishishga intilishini kuchaytiradi. Bu jarayon bevosita o'quvchilar bilan muloqot asosida pedagogik amaliyot davrida amalga oshiriladi. O'quvchilarda o'z-nutqi va muloqot ko'nikmalarini nazorat qilishi motivasiyasi shakllanishi lozim.

Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari talabaning kompleks rivojlanishi uchun alohida imkoniyatlarni ta'minlaydi. Ta'lim jarayonining boshqa subyektlari bilan o'zaro munosabatga kirishganda talabalarning kommunikativ faolliklari yaqqol namoyon bo'ladi. Mazkur faollik subyektlarning o'zaro dialogi jarayonida aniq ko'zga tashlanadi. Dialog metodi asosida o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish subyekt-subyekt munosabatlarini takomillashtirib, hamkorlik uchun qulay muhit yaratadi.

Ta'lim jarayoni subyektlari orasidagi o'zaro hamkorlikka asoslangan diolog ularning munosabatlarida ochiqlik, o'zaro huramat, ishonch va qo'llab-quvvatlashga asoslangan munosabatlarni vujudga keltiradi.

Dialogga asoslangan hamkorlik o'qituvchi-o'quvchi munosabatlarining o'zaro tenglik asosida amalga oshishiga sharoit yaratadi. Bunday munosabatlar o'quvchilarda kommunikativ ko'nikmalarining rivojlanishiga ko'maklashadi.

Oliy pedagogik ta'lim jarayonida talabalar, o'quvchi va o'qituvchilar orasida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari vositasida qulay muloqot vaziyatlarini tashkil etish usul va metodlari bilan qurollantirilishlari lozim.

Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari bir qator o'ziga xos xususiyatlarga ega. Xususan, tahsil oluvchilarning g'oyalari qo'llab-quvvatlash va real voqelikda aks ettirish, barkamol shaxs sifatida takomillashtirish uchun yangi pedagogik sharoit tashkillashtirish bilan bevosita aloqadordir. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari o'quvchilarda fikriy mustaqillik, tashabbuskorlik, mas'uliyatlilik, ijodkorlik, nostandart fikrlash kabi kommunikativ layoqatini va ko'nikmalarini namoyon qilish uchun zarur bo'lgan sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari tahsil oluvchiga yangicha yondashuvi, o'quvchining individual, kasbiy intilishlarini qadirlash, tashkilotchiligini qo'llab quvvatlash uchun qulay imkoniyat yaratadi.¹

O'quvchilarda kommunikativ qobiliyatlarni shakllantirish uchun ularni mahsuldor faoliyatga jalb qilish, o'qishga bo'lgan motivasiyasini kuchaytirish, oldin olgan bilim va tajribalarini tizimli qo'llashga o'rgatish, tadqiq qilinayotgan muammolarga o'z fikrini bildirish talab qilinadi.

O'quvchilarning **kommunikativ qobiliyatlari** deganda ularning o'qitish jarayonidagi bilimlar, tajribalar va nutq vositasida kirishimlilik, muloqatmandlikka moyilligini ko'rsatuvchi topshiriq va vazifalarni samarali amalga oshira olishlariga oid umumiy layoqatlari tushuniladi.

Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari orqali o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishda ikki pedagogik xususiyatga e'tiborni qaratish lozim. Bular:

1. O'quv jarayonining davlat ta'lim standartlariga mosligi.
2. O'quv jarayonining iste'molchilar talablariga mosligi.²

Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalarini ta'lim jarayoniga tatbiq etishda o'qitish sifatini boshqarish muhim ahamiyatga ega. O'qitish sifatini boshqarish deganda umumiy tarzda ta'limni boshqarishning yangi shaxsga yo'naltirilgan paradigmasi tushuniladi. Respublikamiz ta'lim tizimini boshqarishda o'qitish sifatini nazorat qilish muhim o'rin egallaydi.

O'qitish sifati O'zbekistonning milliy taraqqiyoti va xavfsizligi, raqobatbardosh kadrlarga ega bo'lishining muhim shartidir. O'qitish sifatining asosiy qismini ta'lim mazmunining sifati va tarbiyaviy jarayonlarning sifati tashkil qiladi.

O'qitish sifatini ta'minlashda ta'lim muassasasidagi manbalarning sifati ham alohida ahamiyat kasb etadi. Bunday muhim manbalar sirasiga ta'lim muassasasidagi pedagogik

---

¹ Aslaeva R.G., Ziatdinova F.N., Tuktarova R.I. Shaxsiy yondashuv ta'lim falsafasi sifatida // Qarag'anda universiteti axborotnomasi. 2012 yil. 1-son (65). 80-86-betlar.

² Ma'murov B. B. Bo'lajak o'qituvchilarni shaxsga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya jarayonini loyihalashga tayyorlashda qo'llaniladigan tamoyillar. - T.: "Fan va texnologiya" 2017. -160

kadrlar, informasion-metodik, ta'limiy-texnologik, moddiy-moliyaviy manbalarni kiritish mumkin.

Shu bilan bir qatorda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarini ta'lim jarayoniga tatbiq etish uchun quyidagilarni tahlil qilish talab etiladi:

- amalda qo'llanilayotgan o'quv dasturlarining samaradorligi va maqsadga muvofiqligi;
- metodik hamda tashkiliy innovasiyalar;
- mazkur innovasiyalarning o'qitish natijalarining sifati va bitiruvchilarning bilimdonlik darajasiga ko'rsatadigan ta'siri;
- o'quv jarayonining texnologik jihatdan ta'minlanganlik darajasi;
- fanlar bo'yicha o'qitish sifati baholanishini ta'minlovchi kvalimetrik, tashxislash metodikalarining o'qituvchilar tajribasida foydalanilganligi va sinovdan o'tkazilganligi kabilar.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarini ta'lim jarayoniga tatbiq etishda ta'lim muassasasining metodik quvvatini tashkil etuvchi ko'rsatkichlar ham muhim o'rin egallaydi. Xususan:

- o'tgan o'quv yillarida tashkil etilgan o'quv dasturlari;
- umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'lim muassasasida tashkillashtirilgan va yaratilgan uslubiy hamda didaktik qo'llanmalar;
- sinovdan o'tkazilgan o'rgatuvchi va tashxislovchi metodikalar;
- yangicha fikrlar yig'indisi;
- uslubiy faoliyatning tashkillashtirilganligi, yetakchi tatqiqotlarni aniqlash tanlash, umumlashtirish va ommalashtirish kabilar.

O'quv jarayonidagi shaxsga yo'naltirilgan texnologiya -bu yaqqol uzluksiz yaxlit hodisa bo'lib, u tahsil oluvchi zaruriyatidan kelib chiqqan holda bir maqsadga yo'naltirilgan, oldindan puxta loyihalashtirilgan va shaxsning ichki iqtidori va salohiyatini qaratilgan pedagogik jarayondir.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarini amaliyotga tatbiq qilish jarayonida yangi mazmun va mohiyatga ega bo'lgan boshqaruv faoliyati yaratuvchanlik, ijodkorlikka intilish hissi bilan yo'g'rilgan. Bugungi kun o'qituvchisi ta'lim sifati va uzluksizligini ta'minlash va o'zining kasbiy darajasi va malakasini doimiy ravishda oshirib borishi, innovasion texnologiyalardan foydalanish asosida o'quv jarayonini uzluksiz takomillashtirib borishi, kasbiy masalalarni yechishga moyil bo'lishi shart.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarining xarakterli jihatlari ta'lim subyektlarida izlanuvchanlik faoliyatining birgalikda amalga oshirilishidadir. Hissiy-obrazli muhokama va tanlov natijasida shaxslararo mustahkam hamkorlikdagi harakat vujudga keladi. Hamkorlikka oid qat'iy talablarning ishlab chiqilganligi uni o'quv jarayoni bilan birgalikda amalga oshishiga asos bo'ladi. Shu jumladan, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari tahsil beruvchidan muayyan pedagogik-psixologik mahorat va yuqori darajadagi fidoiylikni talab qiladi.

Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari orqali talabalarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishda o'qituvchi hamda talabalar orasidagi demokratik munosabatlarni ta'minlash imkonini beradi:

1. O'quvchi va o'qituvchi orasidagi munosabatlarni barqarorlashtirish.
2. Darsda hamjihatlikka asoslangan ijobiy muhitni vujudga keltirish.
3. O'quvchilarda erkin tanlov va o'z fikrini himoya qilish ko'nikmasini shakllantirish.
4. Pedagogik jarayonda o'qituvchi va talabalar orasida o'zaro tenglikka asoslangan munosabatlarni qaror toptirish kabilar.

Respublikamizdagi akademik muhitida ta'lim oluvchilarning samarali bilim egallashlari va sifatli o'quv-biluv faoliyati uchun zarur bo'lgan didaktik tayyorgarligini shakllantirishning ijtimoiy mexanizmlari ta'lim jarayoniga joriy etilganligi tadqiqotlarimiz mobaynida ayon bo'ldi. Biroq, zamonaviy ta'limda o'qitish modellarini texnologik taraqqiyot g'oyalari bilan uyg'unlashtirish, xususan, innovasion ta'lim texnologiyalari va pedagogik modellardan foydalanish uchun o'qituvchilar mas'uligini oshirish, ta'lim jarayonlarini raqamli texnologiyalar asosida individuallashtirishga ham alohida ahamiyat qaratish lozimligi ayon bo'ldi.

Kuzatuvlardan aniqlanishicha, oliy ta'lim muassasalarida o'quvchilarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishga bo'lgan pedagogik talabalar to'g'ri tashkil qilinganligiga qaramasdan, shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalarini o'quv mashg'ulotlariga muntazam ravishda tatbiq qilish lozimligi aniqlandi.

Janubiy Koreya, Fransiya, Yaponiya, Germaniya kabi taraqqiy etgan davlatlar tajribasida talabalarning tafakkur erkinligi, mustaqil fikrlashni shakllantirishga jiddiy yondashadilar.

OTMlarda ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitish sohasidagi kompetensiyaviy yondashuvga ko'ra o'quvchilarning bilim olishlarida o'z kuchiga bo'lgan ishonchni tarbiyalash, mustaqil fikrlashini rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga o'quvchilarda kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirish bo'yicha xalqaro dasturlar, assessment topshiriqlarini tizimli qo'llash orqali ularning o'quv-biluv motivasiyasini jadallashtirish muhim ahamiyatga egadir. Bu esa o'quvchilarda kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish – ijtimoiy pedagogik zaruriyat sifatida dolzarb muammolardan biri ekanligini ko'rsatadi.

Respublikamizda ta'lim tizimini rivojlantirish, o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish, har tomonlama barkamol avlodni tarbiyalash borasida tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasining to'rtinchi yo'nalishi bo'lgan Ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarida yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish haqida to'xtalib, jismonan sog'lom, ruhan va aqlan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sodiq, qat'iy hayotiy nuqtai nazarga ega yoshlarni tarbiyalash ustuvor vazifa sifatida qo'yildi.

Pedagogika fanida bunday tizimni shaxs ongini shakllantirishga yo'naltirilgan didaktik jarayon sifatida baholash mumkin. Unda amalga oshadigan ichki o'zgarishlar shaxs ongi strukturasi faoliyatini ta'minlaydi. Bu, o'z navbatida, ta'lim-tarbiya sifatiga ta'sir ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Aslaeva R.G., Ziatdinova F.N., Tuktarova R.I. Shaxsiy yondashuv ta'lim falsafasi sifatida // Qarag'anda universiteti axborotnomasi. 2012 yil. 1-son (65). 80-86-betlar.
2. Ma'murov B. B. Bo'lajak o'qituvchilarni shaxsga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya jarayonini loyihalashga tayyorlashda qo'llaniladigan tamoyillar. - T.: "Fan va texnologiya" 2017. -160
3. Митина Л.М. Учитель как личность и профессионал (психологические проблемы). М.: Дело, 1994. 216 с.
4. Nurmonov. A. T «Talabalarni samarali muloqatga tayyorlash texnologiyasi» - Toshkent.: «Fan texnologiya» nashri 2013 yil 144 b